

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПОСИЛАННЯ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ СЕРЕДОВИЩА РОЗПОДІЛУ

Досліджується середовище розподілу в перехідній економіці. Узагальнюються положення, що притаманні різним соціально-економічним укладам економіки. Пропонується узагальнене бачення організаційного переустрою середовища розподілу на етапі перехідної економіки, моментів формування нових уявлень про взаємодію у періоди встановлення рівноваги

Вступ. Зусилля людини щодо здобування корисної для себе речовини завершуються одержанням цієї речовини у фізичній формі. Вона, за ідею, і має бути розподіленою між виробниками як винагорода за працю. Оскільки у великих кількостях однієї речовини для однієї людини потреби не має, то її надлишок треба щоразу передавати на ринок, щоб здійснити обмін на інші речовини, що включені до сукупності тих, які задовольняють життєві чи виробничі запити. Цей процес трудомісткий і громіздкий, тому суспільство давно вже замінило індивідуальний обмін речовинами на колективний, що являє собою більш ефективний варіант зв'язків, результатом яких виступає обмін речовини чи продукту на гроші. Однак, у природі суспільних відносин і натуральний, і грошовий варіанти винагороди за працю функціонують цілком реально. При цьому, виробнику вигідно одержувати винагороду за працю у стабільний період розвитку економіки в грошовій формі, а в нестабільний – у натуральній формі. Нестабільний період розвитку економіки виявляє себе на перехідних стадіях від однієї економічної формації до іншої, у науковій літературі їх називають частіше “перехідний період”, “період перехідної економіки” або інакше – “перехідна економіка”. Не важко помітити, що для виробника, тобто живої праці, є різниця в тому, одержати зароблене в грошовій формі чи в натуральній формі: якщо реалізувалася грошова форма, то це найбільш

зручний і найбільш короткий шлях до ринків товарів і послуг, а якщо реалізувалася натуральна форма, то товар чи послугу спочатку треба продати, обміняти, або прилаштувати в домашньому господарстві, а якщо з'явиться залишок коштів, то з ними треба звернутися до ринку товарів і послуг. Тобто є у виробника незручності і великі труднощі, на яких зупиняться тут немає особливого сенсу, але даний розгляд слід завершити тим, що в економічному житті право на існування має і грошова, і натуральна форма обміну. У природі ці форми зустрічаються скрізь у бухгалтерському обліку, рідше – у фінансових звітах різних рівнів управління. Суспільство прагне до рівноваги, але еквівалентність стосовно винагороди зусиль людини нерідко порушується. У цій ситуації, включається в дію середовище розподілу. Це вимагає вироблення науково-методичних посилань її систематизації.

Методика дослідження. Посиланням для систематизації середовища виступає положення про способи одержання людиною корисного продукту. Частина роботи виконує сама природа. Це стає ясным, коли спостерігається споживання продуктів навколишнього середовища, для отримання яких людина не застосовувала систематичних зусиль за винятком тих, коли їй треба було докласти м'язову силу, щоб дістати плід з верхівки дерева чи виловити рибу з водойми.

Це природний шлях задоволення потреб. Але є й інший шлях – шлях виробництва.

Виробництво суспільно корисної продукції повинне бути безупинним у своїй організаційній основі, а тому підкоряється загальній теорії рівноваги попиту та пропозиції. Лінія безперервності, що пов'язує додатки даної теорії, співвідноситься з різними періодами – “від настільки коротких, що витрати виробництва не можуть здійснювати прямого впливу на вартість, до настільки тривалих, що пропозиція засобів виробництва може цілком пристосуватися до непрямого попиту на них, який виникає з прямого попиту на товари, вироблені за їхньою допомогою” [3, т. 3, с. 79]. Короткі періоди виробництва в дослідженні ототожнюються з циклом руху капіталу від виробництва до споживання товару, а тривалі – з економічною епохою, у якій змінюється якість суспільних відносин. Унаслідок своєї швидкоплинності короткі періоди не пристосовані до забезпечення процвітання в даному оточенні, а базуються на умові ефективного використання наявних ресурсів, до складу яких включаються матеріальні, фінансові і людські ресурси, тривалі – забезпечують виживання і найбільшу користь оточенню на основі послідовного витиснення одного методу промислової організації іншим методом, що забезпечує “прямі й безпосередні результати при менших витратах” [Там само, с. 6]. Це вимагає постійно застосовувати більш

досконалі прийоми розподілу праці в суспільстві, що в короткий термін мінливого економічного середовища виконати буває важко, але схеми прагнуть до цих вимог прилаштуватися. Вихідні умови розподілу виникають щоразу, коли розподіл займає щодо фази виробництва одну з двох позицій. Перша позиція полягає в тому, що він замовляє виробництво корисного людині продукту, а друга – він нормує процеси споживання, обміну і розверстки виробленого корисного людині продукту. По суті, користуючись поняттям “виробництво”, людина переходить і до користування системою, названою “розподіл”. Отже, система розподілу очікує вирішення комплексу завдань, серед яких обґрунтування науково-методичних посилянь систематизації займає центральне місце.

Результати досліджень. Першим джерелом, що приводить особистість до розподілу, виступає потреба – “нестаток у чому-небудь необхідному для підтримки життєдіяльності організму, людської особистості, соціальної групи, суспільства в цілому” [6, с. 518]: потреба людини в чомусь, потреба суспільства в чомусь і т.і. Інші джерела повинні розглядатися як похідні від неї, від потреби. Потреба – це генератор, що перетворює багатство фантазії й уяви людини в зовсім реальні обриси продуктів, послуг і робіт. Її зміст у вигляді укрупненої схеми поданий на рис. 1.

Рис. 1 Потреби в структурі суспільних відносин

Сучасна економіка України одержує свій розвиток у середовищі, в якому були відсутні протиріччя і соціальні розходження у розподілі продуктів, у привласненні природних і кліматичних багатств. Тому очікують свого вивчення як технічні, так і соціально-економічні складові взаємин між суспільством і природою, між класами і верствами населення, між окремими громадянами, тому що вони зазнають революційних і еволюційних перетворень, ломок і переходу до якісно відмінних відносин на шляху до стабільності економіки.

Споживання ресурсів повинне збільшуватися пропорційно додатковій праці

Потреба суспільства в ресурсах	У засобах виробництва
	У матеріальних ресурсах
	У людських ресурсах
	У фінансових ресурсах
	...

Рис. 2 Принципова схема джерел розподілу

Потреба суспільства в засобах виробництва досліджена В.К. Фальцманом. За його визначенням “потреба в засобах виробництва – економічна категорія, що відображає залежність функціонування народногосподарських об’єктів від умов відтворення”; ця “потреба формується в сфері суспільного виробництва” [5, с. 10]. Рушійною силою потреби в засобах

класу виробників. Це природне обмеження діє в усіх соціально-економічних укладах економіки. Діє воно і в економіці України, тому істотним моментом відтворювального процесу “є постійне подолання природних обмежень, що стоять на шляху встановлення суспільством свого панування над природними джерелами, які забезпечують існування людини” [7, с. 36]. Користуючись даним постулатом, почнемо вивчення джерел розподілу ресурсів.

На рис. 2 представлена принципова схема джерел розподілу, складена, виходячи зі структури потреби суспільства в ресурсах.

виробництва за його даними виступає властивість взаємозамінності, яка ефективна в комплексі зі взаємодоповнюваністю (компліментарністю). Дослідження змісту взаємозамінності дозволило скласти схему прояву цієї властивості в суспільному виробництві, що представлена на рис. 3 стосовно до будівельних робіт.

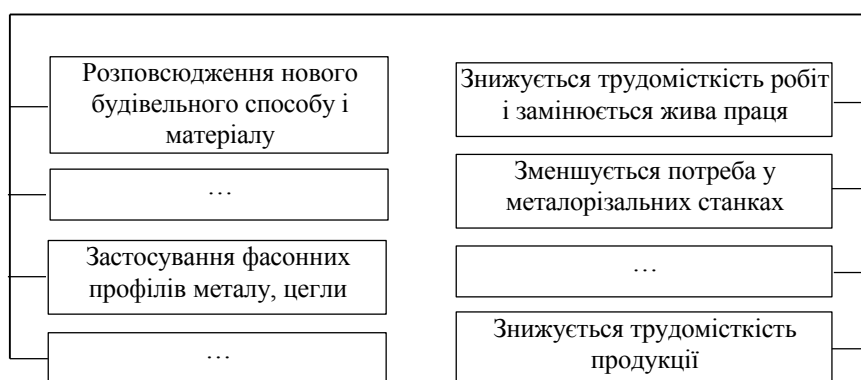

Рис. 3 Фрагмент схеми виявлення взаємозаміщення у громадському виробництві

За даними В.К. Фальцмана “взаємозамінність продуктів тісно пов’язана зі взаємозамінністю в технології їхнього виготовлення, зі взаємозамінністю варіантів розміщення виробництва і взаємозамінністю виготовлення продуктів у часі. Інакше

кажучи, взаємозамінність потреб є приватною формою прояву міри свободи в розвитку суспільства й економіки” [Там само, с. 10]. Розвиваючи свою ідею, він основну якість потреби в засобах виробництва пов’язав з тією істотною обставиною, згідно з якою ця

потреба формується в середовищі виробничої діяльності, а власне якість обумовлена технологічними її властивостями. Він дійшов висновку, що саме технологія виробництва визначає структуру знарядь праці, капітальних вкладень і основних фондів: “питома вага інвестицій в устаткування й активній частині основних фондів складається під впливом взаємодоповнюваності окремих елементів засобів праці” [Там само, с. 11].

Організація одиничного процесу виробництва здійснюється, як відомо, у єдиному процесі поєднання праці й засобів виробництва. У цьому поєднанні якість засобів виробництва тісно пов'язана з конкретним технологічним рівнем розвитку суспільства, що дозволяє мобілізувати енергію, яка виявляється достатньою для здобування корисної людині речовини чи продукту. Тому, на думку більшості дослідників потреби в засобах виробництва не можуть бути встановлені без урахування таких рис, як взаємозамінність потреб і взаємодоповнюваність потреб.

У зв'язку з останнім висновком, з яким погоджується в даному дослідженні, пошук потрібних характеристик завершується систематизованим їхнім переліком, до якого можуть бути включені такі складові: взаємозамінність і взаємодоповнюваність.

До аналогічного підсумку можна звести дослідження наукової розробки Л.Н. Матросової [4], яка приділила увагу показнику компліментарності й відрізняється своєю конкретністю. Зміст її дослідження і висновків у нашому розумінні такий: розвиток виробництва ґрунтується на розподілі умов праці за відомими загальними закономірностями, серед яких фігурує властивість доповнюваності.

Однак думка В.К. Фальцмана і Л.Н. Матросової з досліджуваного питання не єдина. Так, засоби виробництва Дж. Р. Хіксом [8, с. 82] розглядаються ширше, а саме, як проміжні блага. За логікою австрійської економічної школи їхня цінність визначається цінністю споживчих благ, які виробляються з їхньою допомогою. Ці проміжні стани

розподіляються далі між виробниками, і залишається визначитися з етапом їх споживання. Сучасний етап розвитку – це етап переходу рівноваги з одного стану в інший. Щоб підійти до вирішення завдання, на наш погляд, варто керуватися системою В.Е. Малевича, у якій узагальнюється богданівська “організаційна” точка зору на процес розвитку [2, с. 80]. У ній чотири положення:

1) закономірність вноситься в зовнішній світ людиною. Якщо врахувати рівні універсалізації, то це дійсно так і відбувається: сприймаючи світ зі свого рівня розвитку, людина відтворює тільки те, що відчуває, і в цьому зв'язку вона виходить у суспільство зі своїм представленням про оточення. В умовах власного досвіду і знань вона пропонує собі власні закономірності на нижчих рівнях, але підкоряється законам історичного розвитку, що формуються на вищих рівнях розвитку суспільства, де є база, сукупність узагальнення і систематизації фактів;

2) внесення закономірності у певну систему – чи комбінування людиною елементів і понять. Це положення відоме науці й не може бути поставлене під сумнів з тієї причини, що людина, переходячи з одного стану в інший, від одного рівня пізнання до іншого, від одного явища до іншого, постійно виробляє нові елементи і поняття, а потім саме їх уточнює багаторазово, наближаючи до еталонного відображення і сприйняття;

3) комбінування елементів і понять. Здійснюється за універсальними правилами. Це положення природне для більш високих рівнів розвитку системи, ніж перший, почуттєвий, тому що на першому рівні людина може прийти до висновку, але комбінувати елементи і поняття вона не може. Отже, на основі узагальнення системи фактів, явищ, факторів і т.і. людина для комбінування елементів і понять освоює інші, ніж відчуття і сприйняття, а саме розумові функції, що неминуче вкладаються в зведення правил, кодекси, методичні підходи і керівництва до дії, тобто формується природна універсалізація знань, прийомів і вмій;

4) узагальнення й організація роботи системи. Здійснюється за відомими суспільству моментами. До універсальних правил “організації” відносяться принцип енергетизму, що означає однорідність явищ у всіх галузях життя, принцип підбору, схема рівноваги і криз і т.п. У даному випадку варто шкодувати про те, що А.А. Богданов [1] не зміг розширити список принципів і схем взаємодії, оскільки його положення знаходять своє місце в ієрархії рівнів розвитку людини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. 1. Абсолютизація універсалізму в суспільних відносинах, на наш погляд, затверджується на закономірностях розмноження матерії в різнорідному навколишньому середовищі: конструюючи нову систему зі старих елементів теж можна домогтися істотного просування, але це не є всеосяжним законом, не є зовнішньою необхідністю. Тому універсальність у нашому розумінні – це реальність поєднання закономірностей у середовищі мислення людини і її рішень.

2. Відстоюється думка, що економічно об’єктивні закони за будь-якого суспільного ладу поєднуються зі свідомою діяльністю людей, але зміст і якість даного поєднання різні і відрізняються в кожній із суспільно-економічних формацій: суспільство прагне від свідомого регулювання своєї діяльності в окремих її видах і галузях перейти до її регулювання в масштабах усього суспільства, використовуючи дію об’єктивних економічних законів в інтересах усіх членів суспільства, що знаходяться в середовищі розподілу зі своїм розвитком.

3. Виходячи з наукових досягнень, середовище розподілу очікує на обґрунтування свого функціонування в конкретності, що в даному дослідженні представляється організаційною спільністю

“перехідний період економіки”, у якій, власне, і формується сучасне середовище розподілу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Богданов А.А.* Тектология: всеобщая организационная наука. – М.: Наука, 1989. – В 2-х т.

2. *Малевич В.Е.* Экономические дискуссии 20-х годов / Отв. ред. Л.И. Абалкин. – М.: Экономика, 1989. – 142с.

3. *Маршалл А.* Принципы экономической науки. – М.: Прогресс – Универс, 1993. – В 3-х т. (Серия: Экономическая мысль Запада).

4. *Матросова Л.Н.* Формирование организационно-экономического механизма управления инновационными процессами в промышленности. – Луганск: ВУГУ, 2000. – 462с.

5. *Фальцман В.К.* Потребность в средствах производства. – М.: Мысль, 1975. – 238с.

6. *Философский энциклопедический словарь* / Гл. ред. Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.Н. Ковальов, В.Г. Панов. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 837с.

7. *Формирование окружающей среды и экономика природных ресурсов* / Общ. ред. А.Н. Ворощука. – М.: Прогресс, 1982. – 382с.

8. *Хикс Дж. Р.* Стоимость и капитал: Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ ст. Р.М. Энтова. – М.: Прогресс, 1993. – 488с.

ПАПАКА Олександр Олексійович – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри банківської справи Донецького державного університету економіки та торгівлі ім. М. Туган-Барановського